
СОЦІОЛОГІЯ

Малиш Л. О.

ОСНОВНІ ТРЕНДИ НАЛАШТУВАННЯ УКРАЇНЦІВ НА СТАРАННЕ ВИКОНАННЯ РОБОЧИХ ЗАВДАНЬ

У статті детально розглянуто різні аспекти налаштування українців на старання виконання робочих завдань та побудовано його узагальнюючі індекси для трудової та навчальної діяльності. На їх основі здійснено виділення чотирьох основних типів налаштувань на старання виконання робочих завдань та визначено основні соціальні характеристики осіб, яким вони притаманні.

Ключові слова: старанність, робочі завдання, трудова діяльність, навчальна діяльність.

Трудова діяльність протягом тривалого часу привертає увагу значної кількості фахівців різного профілю – соціологи не є виключенням з цього правила. Така “прагматичність” науковців представляється цілком обґрунтованою: суспільство, як і будь – яка інша система, потребує ресурсів для свого відтворення, які якраз і створюються під час виробничого процесу. Тож зрозуміло, питання, пов’язані з тим, яке місце займає робота або ті чи інші її аспекти як у загальносуспільній ієрархії цінностей, так і у переліку цінностей конкретних членів соціуму, є предметом численних наукових розвідок.

Варто відзначити, що дослідження питань, пов’язаних з визначенням схильності індивідів до наполегливої праці, орієнтації на певні довготермінові цілі є актуальним передусім для суспільств, які перебувають у процесі трансформації. При цьому цінність подібних розвідок має як практичну, так і евристичну складові. Щодо першої – особи, які прагнуть до сумлінного здійснення трудового процесу, є одним з оптимальних типів робітників для соціуму, в якому відбувається розбудова нових форм господарювання, як з огляду на їх старанність, так і, що є особливо корисним за умов обмеженості матеріальних ресурсів, завдяки можливості суттєвої економії витрат на оплату їхньої праці. Отже, є достатньо важливим з’ясування того,

наскільки поширеними є подібні орієнтації серед українців для того, щоб мати підґрунтя для розбудови виваженої стратегії економічного розвитку країни, визначення тих видів діяльності населення та форм їх стимулювання, які б дозволили їй в подальшому досягти значних конкурентних переваг на світовій економічній арені.

Стосовно другого моменту, можна констатувати, що крім того, що подібне знання дозволяє доповнити систему вітчизняного соціологічного знання новими елементами, зокрема, інформацією щодо того, наскільки українці схильні наполегливо працювати за різних несприятливих умов, ми також отримуємо можливість порівняння поширеності подібних налаштувань в суспільстві, для якого є характерним стан аномії, з розповсюдженням подібних моделей поведінки у більш стабільних соціумах.

Відмітимо, що найбільш близькими до обраної для аналізу проблематики є студії, що базуються на використанні концепту Протестантської трудової етики (Protestant work ethic, PWE). Витоки цієї теоретичної традиції містяться у праці М. Вебера "Протестантська етика та дух капіталізму" [1], звідки і запозичені такі його складові, як самодисципліна, наполеглива праця, раціональне використання часу, обмеження у витратах, засудження дозвільного використання часу. При цьому, низкою авторів описані компоненти протестантської трудової етики розглядаються як такі, що відображують існування певної специфічної спрямованості індивіда на наполегливу трудову діяльність як притаманну йому особистісну рису. Так, одним з достатньо відомих прикладів такого підходу можна вважати запропоновану у 1971 році Гербертом Майрелзом та Джеймсом Гереттом шкалу протестантської етики (Protestant Ethic Scale) [2], покликану визначити інтенсивність означеної орієнтації на виконання трудової діяльності у індивідів. Її модифікації також використовувались і у дослідженнях інших авторів [3; 4].

Що ж до студій ставлення населення до трудової діяльності, проведених на теренах СРСР, то за дотичною до піднятої у статті проблематикою було проведено ґрунтовне дослідження "Людина та її робота", в якому комплексно вивчалася мотивація до праці та її особливості у молодих лєнінградських робітників у 60-тих років. Згодом, вже у 90 – тих роках, студії за подібною методологією були проведені для Санкт-петербурзьких робітників [5]. Однак, жодна з цих розвідок не ставила серед своїх завдань саме вивчення налаштування до праці, подібного описаному Вебером у його роботі.

В Україні так само не проводилося спеціальних досліджень, які б висвітлили саме наявність налаштування на наполегливу працю, яка

може не давати винагороди за її виконання у найближчому майбутньому чи не бути цікавою виконавцю своїм змістом. Проте, низка питань, які б стосувалися загальної мотивації при пошуку місця роботи чи, приміром, відмови від роботи за фахом, піднімалися у моніторингових дослідженнях Інституту соціології НАНУ (інтерпретацію цих даних можна знайти у роботах О. Іващенко [6; 7]) та в межах проекту Світового дослідження цінностей (World Values Survey) [8].

Відповідно, можна констатувати існування певних гносеологічних лакун у галузі студій мотивації до праці у вітчизняній соціології загалом і, зокрема, відсутність репрезентативних даних щодо того, наскільки поширеною є орієнтація на сумлінну трудову діяльність серед сучасних українців, а також те, серед яких соціальних категорій населення України вона буде поширеною найбільшою мірою. Саме на їх заповнення і спрямована дана стаття, метою якої є розглянути основні тренди налаштування сучасних українців на старання виконання робочих завдань. Для реалізації цієї цілі у статті послідовно вирішуються наступні завдання:

- опис окремих аспектів налаштування українців на старання виконання робочих завдань;
- побудова узагальнюючих показників налаштування українців на старання виконання робочих завдань;
- визначення окремих типів налаштування на старанність у виконанні робочих завдань та окреслення основних соціальних характеристик осіб, яким ці налаштування притаманні.

Окреслені завдання і обумовили подальшу структуру статті та логіку викладу матеріалу у ній.

При вирішенні поставлених завдань авторка спиралася на дані опитування “Думки і погляди населення України: червень 2009”, зокрема, ту їх частину, що була зібрана в межах модулю “Соціальна нерівність” дослідницького проекту ISSP. Опитування було здійснено Київським міжнародним інститутом соціології та Центром “Соціальні індикатори” за репрезентативною вибіркою, що відповідає стандартам ISSP, загальна кількість респондентів у віці 18 років та старші становила 2012 осіб.

Визначимо тепер зміст основного поняття даного дослідження. Так, говорячи про старанність людини при виконанні робочих завдань, маємо на увазі те, що дана риса буде проявлятися в тому числі тоді, коли матиме місце певна несприятливість умов праці. Лише в такому випадку йтиметься саме про старанність, так би мовити, “у чистому вигляді”, адже при виконанні роботи, зміст якої є цікавим чи яка добре

оплачується, буде мати місце, скоріше, вплив саме цих двох останніх чинників.

Саме у такий спосіб дане поняття було концептуалізованим і у модулі “Соціальна нерівність” проекту ISSP, при чому увага приділялася старанності як у період навчання у старших класах середньої школи, так і процесі власне трудової діяльності, що дає нам змогу перевірити те, наскільки вираженням це налаштування є протягом життя індивіда.

При операціоналізації поняття старанності при виконанні робочих завдань його структуру було представлено як єдність трьох основних компонентів: роботи в період хвороби, виконання завдань, які не є цікавими за змістом, праця, результати якої будуть отримані через певний проміжок часу. Стосовно кожної з означених складових респондентам пропонували відповідне твердження, згода з яким вимірювалася за шкалою від 1 до 4, де: 1 – повністю згоден, 2 – скоріше згоден, 3 – скоріше не згоден, 4 – повністю не згоден.

Самі твердження були сформульовані у наступний спосіб:

I. Для періоду навчання у школі.

1. Я ходив/ла до школи навіть тоді, коли почувався/лась погано, чи була інша причина не ходити на заняття.

2. Я виявляв/ла всі свої здібності в школі, навіть якщо завдання мені не подобались.

3. Я намагався/лась підтримувати однаковий рівень старанності під час виконання шкільних завдань навіть тоді, коли результати очікувались пізніше.

II. Для періоду трудової діяльності.

1. Я завжди працюю з повною віддачею, навіть якщо почувуюсь зле або маю підстави для відпочинку.

2. Я завжди намагаюсь виконати завдання найкращим чином, навіть якщо воно мені не подобається.

3. Я працюю старанно навіть тоді, коли на результат ще довго чекати.

Розглядаючи налаштування українців на старанне виконання робочих завдань, подивимось спочатку на основні характеристики його окремих складових.

Перш за все, відзначимо, що більшість респондентів характеризує себе як старанних, про що свідчить частка осіб, які тією чи іншою мірою погодились з запропонованими твердженнями – щодо кожного з них вона варіює від 67,2% до 87,5%. Цікаво відмітити, що погане самопочуття чи наявність поважних причин для того, щоб тимчасово не працювати, виступає найбільш суттєвою перешкодою

для виконання робочих завдань: згода працювати за таких умов була продекларована 67,2% респондентів стосовно навчальної діяльності та 83,4% – відносно трудової, що є найменшими частками по перелікам з кожного з видів діяльності.

Також попри припущення щодо того, що старанність у виконанні роботи є базовою характеристикою індивіда, яка буде проявлятися перманентно, незалежно від часового періоду його життя, тим не менше, навіть при розгляді відповідей на запитання щодо старанності під час навчання у школі та у процесі трудової діяльності, є помітними відмінності у кількості осіб, які погоджувались чи ні з однотипним твердженням щодо цих двох сфер. Так, частка тих, хто повністю погоджується з твердженнями, сформульованими для періоду навчання варіює від 33,9% до 35,1%, тоді як для трудової діяльності вона досягає від 42,7% до 45,7% з усіх респондентів. Аналогічно, кількість повністю незгодних з запропонованими твердженнями для періоду навчання становить від 1,9% до 5%, тоді як для процесу трудової діяльності – від 0,8% до 2% опитаних.

Зрозуміло, що одержані дані дають змогу лише з'ясувати основні тренди у відповідях на запропоновані запитання. Для того, щоб визначити те, яким є загальне налаштування індивідів на старанну роботу як для кожної з перелічених сфер, так і для них обох разом, подивимось, якою буде кількість індивідів, які є повністю або в основному згодними з різною кількістю з запропонованих їм тверджень (табл. 1).

Таблиця 1

Згода індивідів з твердженнями щодо їх старанності

<i>Кількість тверджень, з якими висловлено згоду</i>	<i>Період навчання у школі, %</i>	<i>Період трудової діяльності, %</i>	<i>Обидва періоди разом, %</i>
0	16,2	6,1	2,9
1	9,0	5,4	2,4
2	16,6	13,1	3,7
3	58,2	75,4	14,2
4	—	—	10,2
5	—	—	18,1
6	—	—	48,4

Як бачимо, для українців є притаманним зростання рівня старанності при переході від навчання до роботи: кількість осіб, які вказали на ту чи іншу міру згоди з запропонованими твердженнями, для кожної з цих сфер доволі суттєво коливається. При одночасному

розгляді згоди з твердженнями щодо обох сфер є помітним і різке зменшення кількості осіб, яка б не погодилася з жодним з запропонованих тверджень, що говорить про відмінність у налаштуваннях індивідів на старанну працю під час роботи та навчання.

Можемо висунути два можливих пояснення цієї закономірності. Перше полягає в тому, що для індивідів навчання представляється певним інструментальним видом діяльності, який сам по собі не приносить суттєвих винагород на кшталт влади, матеріальної винагороди чи престижу. Фактично, за такого тлумачення воно може розглядатись суто як засіб для подальшого входження на ринок праці, де вже з'являється можливість задоволення своїх потреб. Альтернативним поясненням може виступати поширеність у суспільстві налаштування на те, що працювати слід старанно, що лише така робота може принести суттєву винагороду, тоді як щодо навчання подібна орієнтація може бути вираженою, принаймні, набагато менш яскраво. Втім, в даному разі йдеться лише про припущення, оскільки для їх перевірки у масиві немає потрібної інформації.

Водночас, варто зауважити, що чималою є і частка тих осіб, для яких є характерною старанність, що проявляється під час будь – якої діяльності – як навчальної, так і трудової – і такою є майже половина опитаних.

Отже, можемо відзначити те, що налаштування на старанне виконання робочих завдань, попри те, що є достатньо високим, тим не менш є доволі неоднорідним як з огляду на різну інтенсивність для кожної з розглянутих сфер, так і відносно окремих проявів в межах сфер.

Зрозуміло, загальний опис окремих аспектів налаштування на старанне виконання трудових завдань не дає можливості для комплексного опису цього феномену. Так, з огляду тенденції, описані вище, було цікавим, по-перше, перевірити те, наскільки вірним буде розглядати старанність як певну інтегральну властивість особистості, чи, навпаки, можливість вести мову радше про старанність під час виконання певного виду діяльності. І по-друге, достатньо важливою є перевірка факту існування різних типів орієнтацій населення на виконання трудових завдань, які б відображали відмінності індивідів у рівні старанності при виконанні трудової та навчальної діяльності.

Для відповіді на ці запитання, перш за все було застосовано процедуру факторного аналізу до квантифікованих значень всіх перелічених змінних (метод головних компонентів, обертання методом

Облімін з нормалізацією Кайзера)¹, в процесі якого було з'ясовано, що змінні, які стосуються різних сфер діяльності, створюють окремі фактори, що не дозволяє тлумачити старанність як інтегральну особистісну рису. Відтак, дані для періодів навчальної та трудової діяльності окремо було узагальнено у вигляді відповідних індексів зі стандартизованими значеннями (метод головних компонентів для категоріальних даних). Навантаження по кожному з факторів наведені у табл. 2.

Т а б л и ц я 2

*Факторні навантаження змінних для індексів старанності індивіда
під час виконання роботи*

<i>Номер твердження</i>	<i>Період навчання у школі</i>	<i>Період трудової діяльності</i>
1	0,723	0,535
2	0,926	0,906
3	0,903	0,882
α Кронбаха	0,818	0,705

Наступним кроком було визначення основних типів налаштувань індивідів на старанне виконання робочих завдань у процесі трудової та навчальної діяльності, що постулювалося на початку статті. Для виконання цього завдання було використано процедуру кластерного аналізу (метод К – середніх) для групування респондентів на основі індексів старанності протягом навчання та трудової діяльності.

В процесі перевірки низки рішень щодо розбиття індивідів на кластери за означеними параметрами, оптимальним виявилось виділення чотирьох кластерів. Основні характеристики кластерного рішення можемо побачити у таблиці 3.

Як це можна зауважити з даних таблиці, два кластери – перший та другий – презентують принципово відмінне ставлення до праці: перший, відповідно, низьку старанність у виконанні завдань, тоді як другий, навпаки, високу². Евклідова відстань між фінальними значеннями центрів кластерів для цієї пари також є найвищою і досягає 3,016.

¹ Критерії розрахунку факторного рішення є повністю прийнятними (критерій адекватності вибірки КМО=0,778, значущість критерію сферичності Бартлетта на рівні $p < 0,001$)

² Ключі змінних, на основі яких побудовано індекси, є зворотними, відповідно, чим більшою є старанність при виконанні учбових/робочих завдань, тим меншим є значення індексу.

Т а б л и ц я 3

Основні характеристики кластеризації індивідів на основі індексів старанності під час роботи та навчання

№ кла- сте- ру	Індекс старанності під час навчання			Індекс старанності під час роботи			Кіль- кість осіб у класте- рі
	Середнє	Стандартне відхилення	Стандартна похибка середнього	Середнє	Стандартне відхилення	Стандартна похибка середнього	
1	1,17	0,42	0,02	1,02	0,48	0,02	457
2	-1,14	0,30	0,01	-0,93	0,39	0,02	521
3	0,56	0,55	0,03	-0,87	0,42	0,02	463
4	-0,39	0,64	0,03	0,87	0,37	0,02	495

Третій та четвертий кластери являють собою проміжні типи старанності при виконанні завдань, в яких значення індексу старанності для однієї зі сфер діяльності є дещо вищим за середнє по вибірці, тоді як для другої – навпаки, нижчим. Евклідові відстані між фінальними центрами кластерів і для цієї пари, і між кожним з них та першим чи другим кластерами коливається у діапазоні від 1,569 до 1,947 – тобто, тут відмінності є менш яскраво вираженими, ніж для перших двох кластерів. Крім того, кластери достатньо рівномірно наповнені за чисельністю, що також є показником достатньо якісного кластерного рішення.

Таким чином, у процесі аналізу даних, було здійснено виділення чотирьох типів налаштування на старанне виконання робочих завдань, що дозволяє вдаватись до визначення тих соціальних категорій, яким більшою мірою притаманні подібні стратегії поведінки.

На базі індексів старанності для трудової та навчальної діяльності ми визначили чотири базових стратегії, які описують налаштування українців на старанне виконання робочих завдань. З огляду на подані у Таблиці 3 основні характеристики отриманих кластерів, можна дати їм наступні назви, що відображуватимуть орієнтації індивідів, які до них належать.

Тип 1 – “Недбалі” – індивіди, які мають нижчий за середній по сукупності рівень старанності при виконанні робочих завдань як у період навчання, так і під час трудової діяльності (кластер 1).

Тип 2 – “Старанні” – особи, які, навпаки, проявляють вищий за середній по сукупності рівень старанності при виконанні робочих

завдань як навчаючись, так і працюючи (кластер 2).

Тип 3 – “Старанніші на роботі” – ті, хто має вищу за середню по вибірковій сукупності старанність у виконанні робочих завдань в період трудової діяльності, але меншу за середню по сукупності старанність у навчальній діяльності (кластер 3).

Тип 4 – “Старанніші у школі” – особи, для яких, на відміну від попереднього типу, є притаманним більш старанне, порівняно з середнім значенням індексу по вибірці, виконання роботи у навчальний період, але менш старанне під час трудової діяльності (кластер 4).

Є цікавим, що виділення зазначених типів орієнтацій дозволяє внести додаткові уточнення у висловлені раніше міркування щодо того, чи є старанність рисою особистості, що виявляється однаковою мірою для всіх сфер діяльності. Фактично, можна вести мову про дві групи осіб: одну, для якої рівень старанності буде стабільно високим чи низьким незалежно від сфери діяльності та іншу, для якої він не буде настільки ж гомогенним. При цьому питання щодо того, чи є зумовленими ці відмінності специфікою особистісного розвитку чи особливостями змісту самих навчальної та трудової діяльності з огляду на брак даних для відповіді на нього, залишається відкритим.

Подивимось тепер на те, якими ж є основні соціальні характеристики осіб, які мають описані типи старанності. Це є зручним зробити шляхом застосування алгоритму дерев рішень (методика CHAID) до масиву даних. Як залежна змінна виступала належність індивіда до одного з чотирьох типів орієнтацій на старанне виконання трудових завдань, а незалежні змінні були представлені такими соціо – демографічними змінними, як вік, стать, розмір місячного доходу, тип поселення¹, регіон проживання², освітній рівень респондента³, наявність досвіду керівної діяльності. Також у якості предикторів було використано і змінні, які б визначали особистісні орієнтації на певну стратегію поведінки як таку, що дозволить досягти

¹ Змінна має дві категорії: село та місто.

² Регіон проживання респондента представлений наступними градаціями: Західний (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області), Центральний (м. Київ, Київська, Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Черкаська, Чернігівська області), Південний (АР Крим, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області) та Східний (Донецька, Луганська, Харківська області).

³ Освітній рівень респондента визначався за шкалою CASMIN та включав градації: початкова освіта, неповна середня освіта (включаючи ПТУ), повна середня освіта (включаючи ПТУ), неповна вища освіта (включаючи базову вищу), повна вища освіта.

успіхів у кар'єрі¹.

Аналізуючи одержані дані (рисунк 1), відразу відзначимо, що такі чинники, як рівень заробітної платні та тип населеного пункту не справляють впливу на те, яким є орієнтації на старання виконання трудових завдань респондентів. Інші змінні, як – от: стать, вік, регіон проживання, освітній рівень респондента та оцінка значення важкої і сумлінної праці для досягнення життєвого успіху, – дозволяють правильно класифікувати лише 36,5% респондентів, при цьому найкращою якістю прогнозу виявилася для четвертого (50,5% правильно класифікованих респондентів) та другого (40,1% правильно класифікованих респондентів) типів орієнтацій на старання виконання трудових завдань. Такий доволі обмежений вплив соціо-демографічних чинників на налаштування на старання виконання роботи дозволяє зробити висновки про те, що подальші студії з їх визначення слід впроваджувати саме на основі пошуку особистісних рис індивідів, які, ймовірно, чинять значний вплив на загальну схильність людини до сумлінної праці.

При більш детальному вивченні графу, наведеного на Рисунку 1, бачимо, що ознакою, яка найсуттєвіше диференціює респондентів за типом старанності, є їх стать. Так, спостерігаємо більшу, ніж в цілому по масиву частку осіб, які належать до типу “Старанні” серед жінок (33,1% проти 27,4%) та до типу “Старанніші у школі” (29,4% проти 26%), тоді як серед чоловіків більшими, ніж серед всіх опитаних разом, виявились відсотки тих, хто належить до типів “Недбалих” (31,5% проти 22,6%) та “Старанних на роботі” (27,4% проти 24%). Тобто, найбільш яскраво гендерні відмінності простежуються для груп осіб, які презентують два протилежних налаштування на старанність під час виконання робочих завдань – “Старанних” (до якого більш схильні жінки) та “Недбалих” (більш притаманного чоловікам).

Крім того, впадає в очі і наявність гендерних відмінностей у тих наборах характеристик, за якими відрізняються особи, які мають різні типи старанності. Якщо і жінки і чоловіки розшаровуються за рівнем освіти, то вплив віку та досвіду керівництва ми спостерігаємо лише для чоловіків, а для жінок такими диференціюючими ознаками є регіон проживання та оцінка важливості важкої та наполегливої праці для досягнення успіху.

---

¹ Зазначена орієнтація вимірювалась через визначення ставлення респондентів до тверджень:

– «Наскільки важливо для людини мати амбіції, честолюбство?»

– «Наскільки важливо важко й сумлінно працювати?»

Оцінка зазначеним орієнтаціям для досягнення успіху надавалася за 5-бальною шкалою, де 1 — надзвичайно важливо, 2 — дуже важливо, 3 — важливо, 4 — не дуже важливо, 5 — взагалі не важливо.

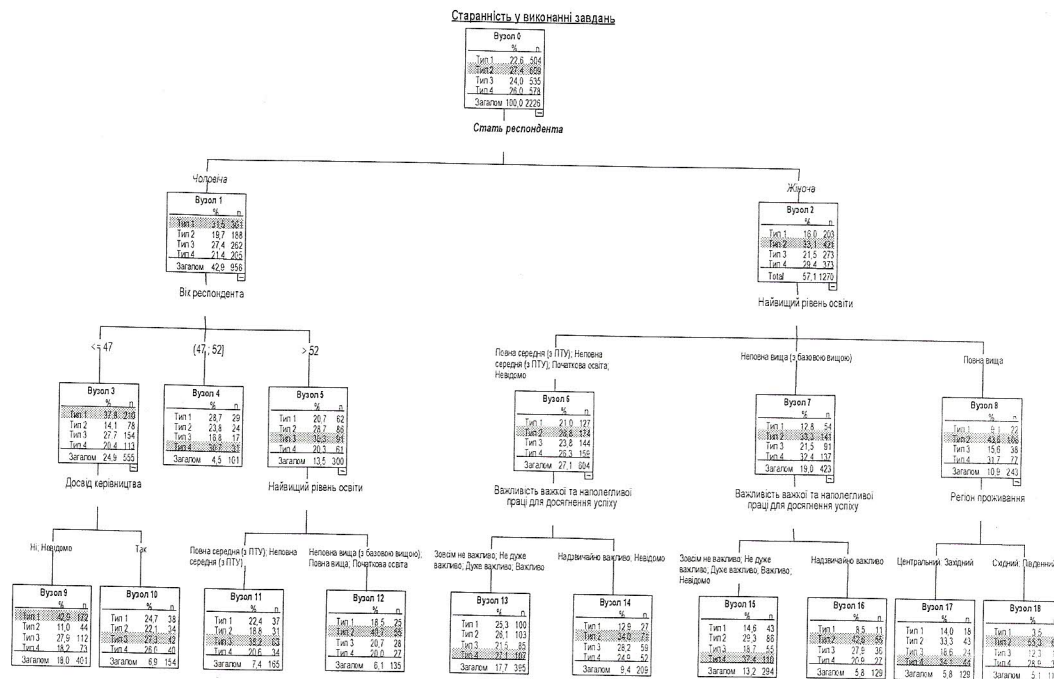

Рис. 1. Соціальні характеристики осіб з різними типами старанності

Є доволі цікавим той факт, що серед чоловіків підвищується, порівняно з загальним розподілом по масиву, кількість зорієнтованих на низьку старанність як під час навчання, так і в період трудової діяльності серед осіб у віці до 47 років, а надто серед тих, хто не має досвіду керівної діяльності: таких для цієї останньої категорії майже вдвічі більше, ніж серед усіх опитаних (42,9% порівняно з 22,6%) та приблизно на третину більше, ніж серед чоловіків загалом (42,9% проти 31,5%). Виключенням є категорія осіб у віці більшому за 52 роки, для якої кількість представників першого типу налаштування на виконання трудової діяльності – “Недбалих” – є навіть меншою, ніж по масиву загалом (20,7% проти 22,6%), а серед осіб з вищою освітою, як повною, так і неповною, спостерігаємо також значне зростання кількості “Старанних” порівняно з даними по масиву загалом (40,7% проти 27,4%)¹.

Також серед чоловіків відстежується підвищення кількості осіб, яким притаманна орієнтація третього типу на виконання робочих

¹ Зауважимо, що до цієї останньої категорії входять також і чоловіки з початковою освітою, але з огляду на їх незначну кількість у масиві (лише 13 осіб) ми не можемо робити висновків про те, що для них подібна орієнтація є типовою.

Старанність у виконанні завдань

Стать респондента		
Вузол 0	%	п
Тип 1	22,8	504
Тип 2	27,4	609
Тип 3	24,0	535
Тип 4	25,0	578
Загалом	100,0	2226

Чорівка		
Вузол 1	%	п
Тип 1	31,5	308
Тип 2	18,7	189
Тип 3	27,7	282
Тип 4	21,4	205
Загалом	42,9	986

Жіноча		
Вузол 2	%	п
Тип 1	16,0	203
Тип 2	33,1	421
Тип 3	21,5	273
Тип 4	29,4	373
Total	57,1	1270

Вік респондента

<= 47		
Вузол 3	%	п
Тип 1	37,8	210
Тип 2	14,1	78
Тип 3	27,7	154
Тип 4	21,4	113
Загалом	24,9	655

(47, 52]		
Вузол 4	%	п
Тип 1	28,7	29
Тип 2	23,8	24
Тип 3	16,8	17
Тип 4	30,7	31
Загалом	4,5	101

> 52		
Вузол 5	%	п
Тип 1	20,7	62
Тип 2	28,7	86
Тип 3	30,3	91
Тип 4	20,3	61
Загалом	13,5	300

Довід керівництва

Найвищий рівень освіти

Повна середня (з ПТУ); Неповна середня (з ПТУ); Початкова освіта; Невідомо		
Вузол 6	%	п
Тип 1	21,0	127
Тип 2	23,8	174
Тип 3	23,8	144
Тип 4	26,3	159
Загалом	27,1	604

Важливість важкої та напруги праці для досягнення успіху

Неповна вища (з базовою вищою); Невідомо		
Вузол 7	%	п
Тип 1	12,8	54
Тип 2	33,3	141
Тип 3	21,5	91
Тип 4	32,4	137
Загалом	19,0	423

Важливість важкої та напруги праці для досягнення успіху

Повна вища		
Вузол 8	%	п
Тип 1	9,1	22
Тип 2	43,6	165
Тип 3	15,6	38
Тип 4	31,7	77
Загалом	10,9	243

Регіон проживання

Ні; Невідомо		
Вузол 9	%	п
Тип 1	42,9	172
Тип 2	11,0	44
Тип 3	27,9	112
Тип 4	18,2	73
Загалом	19,0	401

Так		
Вузол 10	%	п
Тип 1	24,7	38
Тип 2	22,1	34
Тип 3	27,3	42
Тип 4	26,0	40
Загалом	6,9	154

Повна середня (з ПТУ); Неповна середня (з ПТУ)		
Вузол 11	%	п
Тип 1	22,4	37
Тип 2	16,5	31
Тип 3	38,8	63
Тип 4	20,6	34
Загалом	7,4	165

Неповна вища (з базовою вищою); Повна вища; Початкова освіта		
Вузол 12	%	п
Тип 1	18,5	25
Тип 2	20,7	28
Тип 3	20,0	27
Тип 4	20,0	27
Загалом	6,1	135

Засвідч. не важливо; Не дуже важливо; Дуже важливо; Бажливо		
Вузол 13	%	п
Тип 1	29,3	100
Тип 2	26,1	103
Тип 3	21,5	102
Тип 4	22,1	102
Загалом	17,7	395

Надзвичайно важливо; Невідомо		
Вузол 14	%	п
Тип 1	12,9	27
Тип 2	34,0	61
Тип 3	28,2	59
Тип 4	24,9	52
Загалом	9,4	209

Засвідч. не важливо; Не дуже важливо; Дуже важливо; Бажливо; Невідомо		
Вузол 15	%	п
Тип 1	14,6	43
Тип 2	29,3	86
Тип 3	18,7	55
Тип 4	37,4	110
Загалом	13,2	294

Надзвичайно важливо		
Вузол 16	%	п
Тип 1	8,5	11
Тип 2	42,6	55
Тип 3	27,9	36
Тип 4	20,9	27
Загалом	5,8	129

Центральний; Західний		
Вузол 17	%	п
Тип 1	14,0	18
Тип 2	33,3	43
Тип 3	18,6	24
Тип 4	34,1	44
Загалом	5,8	129

Східний; Південний		
Вузол 18	%	п
Тип 1	3,5	4
Тип 2	55,3	63
Тип 3	12,3	14
Тип 4	28,9	33
Загалом	5,1	114

Рис. 1. Соціальні характеристики осіб з різними типами старанності

завдань (“Старанніші на роботі”), порівняно з даними по масиву загалом. Виключення тут становлять лише категорії чоловіків, що належать до вікового проміжку після 47 до 52 років включно (серед яких є більшою частка старанніших під час навчання, аніж серед будь – яких інших підкатегорій) та згаданих раніше чоловіків старших 52 років, які мають вищу (враховуючи неповну та базову) освіту, серед яких є надзвичайно високим відсоток “Старанних”. З наведених даних можемо зробити висновок по те, що тут, скоріше за все, має місце віддзеркалення поширених у суспільстві стереотипів щодо того, що кар’єра має займати високе місце у чоловічій ієрархії цінностей.

Стосовно жінок ситуація є дещо іншою. Загалом жінки більш схильні для до старанного виконання робочих завдань протягом навчальної та трудової діяльності, ніж всі респонденти разом (31,1% порівняно з 27,4%) та, тим більше, ніж чоловіки (31,1% на відміну від 19,7%). Найбільшою старанністю характеризуються жінки, які мають повну вищу освіту та мешкають у Східному та Південному регіоні – їх кількість приблизно удвічі більша за загальну по масиву (55,3% на противагу 27,4%). Для інших освітніх градацій спостерігаємо зростання частки осіб з другим типом орієнтації на старанне виконання робочих завдань у випадку оцінки важкої та наполегливої праці як надзвичайно важливої для досягнення успіху у житті.

Доволі поширеною серед жінок є і орієнтація на більшу старанність під час навчання у школі – вона є вищою, ніж по масиву в цілому для представниць всіх освітніх рівнів, крім тих підкатегорій, що утворені жінками, які розцінюють як надзвичайно важливу для досягнення успіху у кар’єрі важку та наполегливу працю. Можемо припустити, що крім цих соціальних категорій, які схильні надавати кар’єрі великого значення, схилившись до “чоловічої” системи цінностей, жінки значною мірою зорієнтовані на ту ціннісну модель, де трудова діяльність не займає чільної позиції.

Отже, можемо зафіксувати гендерні відмінності у налаштуванні на старанне виконання робочих завдань у українців, яка, очевидно, може пояснюватись особливостями соціалізаційного процесу у представників різної статі.

З огляду на подану у статті інформацію, можна підсумувати, що українці демонструють значну схильність до старанної праці як під час навчальної, так і протягом трудової діяльності. Водночас, інтенсивність цього налаштування залежить від його конкретного аспекту. При цьому, налаштування на старанне виконання робочих завдань під час навчальної та трудової діяльності не є виявом однієї латентної властивості особистості, що вимагає побудови

узагальнюючих показників по кожній з зазначених сфер окремо.

На базі цих індексів у статті було виділено чотири основні типи орієнтацій на старання виконання робочих завдань, притаманні українцям. Серед них два діаметрально протилежні налаштування – “Старанні” та “Недбалі” – перший з яких характеризується вищим, а другий, навпаки, нижчим за середній по сукупності рівнем старанності у виконанні роботи як потягом навчання, так і у процесі трудової діяльності. Дві інші стратегії – “Старанніші у школі” та “Старанніші на роботі” – демонструють вище за середнє по вибірці значення старанності при навчанні та нижче на роботі та, відповідно, вище у процесі трудової діяльності та нижче у школі.

Після вивчення чинників даних стратегій, було відмічено необхідність доповнення розглянутого кола соціо – демографічних характеристик особистісними рисами індивідів, що змогло б підвищити наразі дещо обмежені можливості прогнозування відмінностей у таких налаштуваннях. При цьому, хоча ми можемо припускати їх гендерну зумовленість, тим не менш, сам механізм такої детермінації потребує подальших розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма // Избранные произведения ; пер. с нем. М. И. Левиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 61-272.
2. Mirels H. L. The Protestant Ethic as a Personality Variable / H. L. Mirels, J. B. Garrett// Journal of Consulting and Clinical Psychology. – 1971. – V. 36. – P. 40-44.
3. Ali A. J. Work Ethic and Loyalty in Canada / A. J. Ali, A. Azim // The Journal of Social Psychology. – 1995. – V. 135(1). – P. 31-36.
4. Furnham A. A Content, Correlational, and Factor Analytic Study of Seven Questionnaire Measures of the Protestant Work Ethic // Human Relations, 1990. – V. 43. – P. 383-399.
5. Здравомыслов А. Г. Человек и его работа в СССР и после / А. Г. Здравомыслов, В. А. Ядов. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 485 с.
6. Іващенко О. Працюючі не за фахом: спроба соціологічного аналізу // Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін // [наук. ред. В. Ворона, М. Шульга]. – К. : Інститут соціології НАНУ, 2007. – С. 180-184.
7. Іващенко О. Зайнятість і професійна освіта: до проблеми взаємовідповідності // Вісник Львівського національного університету. Сер.: соціологічна. – 2008. – Вип. 2. – С. 321–330.

8. Documentation of the Values Surveys: World Values Survey – WVS – Ukraine – 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSDocumentation.jsp?Idioma=I>.

Малыш Л. А. Основные тренды ориентации украинцев на старательное выполнение рабочих заданий.

В статье детально рассмотрены разные аспекты ориентации украинцев на старательное выполнение рабочих заданий и построены ее обобщающие индексы для трудовой и учебной деятельности. На их основе осуществлено выделение четырех основных типов ориентации на старательное выполнение рабочих заданий и определены основные социальные характеристики индивидуумов, которым они присущи.

Ключевые слова: старательность, рабочие задания, трудовая деятельность, учебная деятельность.

Malysh L. O. The main trends of orientation of Ukrainians on diligent performance of work tasks.

In this article different aspects of orientation of Ukrainians to diligent performance of work tasks are discussed in details and orientation's generalized indexes of labor and educational activities are built. On their basis four main types of orientation to diligent performance of work tasks are defined and the basic social characteristics of individuals typical for each orientation are described.

Keywords: diligence, work tasks, labor activity, educational activity.

Хомерікі О. А.

КАТЕГОРІАЛЬНЕ ПОЛЕ СОЦІОЛОГІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті досліджуються основні поняття соціології вищої освіти, зокрема такі, як "освіта", "соціальний інститут", "зміст освіти", "якість освіти" та інші. Проблема аналізується у контексті входження України у Болонський процес.

Ключові слова: освіта, соціальний інститут, зміст освіти, якість освіти, індивід, соціум, соціалізація.

Серед соціальних інститутів суспільства сучасної цивілізації освіта займає одну з провідних позицій. Адже благо людини, становище культури та духовності в суспільстві, темпи економічного, науково-технічного, політичного і соціального прогресу саме і залежать від якості і рівня освіти. Навчання, уміння, вивчення, освіта та інші поняття використовуються для розуміння та забезпечення